

АНОТАЦІЯ

Кобідзе Н. Н. Управління конкурентоспроможністю університету на ринку освітніх послуг. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 «Менеджмент». – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено обґрунтуванню та розробці теоретико-методологічного забезпечення, науково-методичних основ і практичних рекомендацій щодо управління конкурентоспроможністю університету на ринку освітніх послуг.

У дослідженні поставлено і вирішено такі завдання: уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження конкурентоспроможності університету на ринку освітніх послуг; визначено сутність, чинники, принципи та ризики управління конкурентоспроможністю університету; систематизовано наукові підходи до визначення особливостей ринку освітніх послуг як конкурентного середовища функціонування університету; досліджено особливості розвитку ринку освітніх послуг України; проаналізовано вплив конкурентного середовища на функціонування сучасного університету; проведено оцінку конкурентоспроможності університету на ринку освітніх послуг; розроблено механізм управління конкурентоспроможністю університету на ринку освітніх послуг; сформовано рекомендації щодо вдосконалення методів просування освітніх послуг університету; обґрунтовано пропозиції щодо розробки стратегії подолання ризиків діяльності університету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних положень та розробленні науково-практичних рекомендацій щодо управління конкурентоспроможністю університету на ринку освітніх послуг.

Автором удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження проблем управління конкурентоспроможністю університету на основі обґрунтування авторських визначень базових понять. Конкурентоспроможність університету визначається здатністю пристосовуватися до мінливих умов конкуренції в певному сегменті ринку за допомогою підвищення економічної ефективності своєї діяльності (внутрішня економічна конкурентоспроможність) та високим ступенем задоволення попиту споживачів на випускників та окремі університетські послуги (освітні, наукові), які за своїми якісними та вартісними характеристиками більш привабливі, ніж освітні продукти конкурентів (зовнішня соціальна конкурентоспроможність). Управління конкурентоспроможністю університету розглядається як вплив на власні конкурентні переваги з метою досягнення найкращої ринкової позиції; конкурентні переваги зосереджені у фінансово-економічній, кадровій, маркетинговій, інфраструктурній і соціально-політичній сферах та визначаються якістю освітніх послуг. Ризики діяльності суб'єктів ринку освітніх послуг визначаються як сукупність потенційно загрозливих обставин, здатних привести до несприятливих організаційних і соціально-економічних наслідків, матеріальних та репутаційних втрат для суб'єктів ринку освітніх послуг (держави, закладу вищої освіти, індивіда, домогосподарства, роботодавців).

У роботі систематизована та змістовно конкретизована класифікація ризиків діяльності університету за такими ознаками: за причинами виникнення, видами діяльності, суб'єктами ринку освітніх послуг, зовнішніми і внутрішніми факторами, первинними і вторинними ознаками. Використання даної класифікації створює передумови для ідентифікації потенційно загрозливих зон, дозволяє виокремити місце кожного виду ризику в діяльності суб'єктів ринку освітніх послуг та сфокусувати на них управлінський вплив. Підхід апробований на етапі обґрунтування стратегії та тактики діяльності суб'єктів ринку освітніх послуг.

Визначено, що основними суб'єктами ринку освітніх послуг є: здобувачі освіти (споживачі/замовники); домогосподарства (замовники); університети (виконавці/конкуренти); суб'єкти, що формують попит ринку на глобальному та місцевому рівні (замовники/партнери); громадські організації, фонди, асоціації (партнери); держава, органи управління (замовник, партнер, гарант якості); інститути неформальної та корпоративної освіти (партнери, виконавці, конкуренти). Встановлено, що ступінь розвитку ринку освітніх послуг університету можна оцінити за рівнем розвитку конкурентного середовища та інфраструктури.

У ході дослідження здійснено комплексну оцінку ціннісних орієнтирів та мотивів держави, університету, випускників і роботодавців як суб'єктів ринку освітніх послуг та ринку праці, що дає змогу виявити та оцінити суперечливі процеси у сфері формування та управління конкурентоспроможністю університету, визначити релевантність професійно-кваліфікаційних траєкторій та очікувань випускників запиту ринку праці та роботодавців.

Виявлено, що з розвитком процесів глобалізації й інтернаціоналізації економіки та бізнесу перед вищою освітою постають нові цілі – підготовка професійних кадрів, що здатні ефективно працювати в умовах глобального ринку, що постійно змінюються. Доведено, що розвиток креативного класу та інноваційної економіки передбачає зміни у сприйнятті більшості явищ та ставленні до навчання. Сьогодні функція системи освіти в Україні полягає у наданні визначеного кола знань та опанування певних вмінь та навичок. Не менш важливу роль при цьому відіграє формування загального ставлення до процесу навчання та сприйняття його як обов'язкової частини постійного розвитку особистості. В зв'язку з цим постає питання щодо необхідності перегляду підходів до навчання, заміни його класичних форм на сучасні віртуальні та інтерактивні.

Встановлено, що проведений аналіз світових індексів і рейтингів щодо рівня та якості вищої освіти в Україні демонструє двозначну картину.

Спираючись на дані щодо деяких позицій України відносно, наприклад, частки населення, яке має вищу освіту або тільки отримує її (місце в групі 50 країн із найсильнішими в світі системами вищої освіти), можна зробити висновок, що країна має достатньо високий рівень конкурентоспроможності системи вищої освіти. При цьому в провідних світових рейтингах університетів українські університети представлені мінімально та на невисоких позиціях.

Проведений аналіз дозволив запропонувати сукупність критеріїв оцінювання рівня конкурентоспроможності університету на ринку освітніх послуг, які узагальнено характеризують очікування їх надавачів та споживачів. Якісний вимір передбачає оцінювання специфічних рис освітніх послуг та наукової діяльності університету, професійної компетентності випускників, що в сукупності визначає здатність університету гнучко та швидко реагувати на виклики навколишнього середовища (економічні, соціальні, політичні, екологічні, технологічні, юридичні та інші зміни).

На основі проведеного дослідження розроблено механізм управління конкурентоспроможністю університету на ринку освітніх послуг, що представляє собою сукупність організаційних, правових, соціальних і економічних форм, принципів та чинників впливу на процес управління конкурентоспроможністю університету з метою забезпечення конкурентних переваг закладу вищої освіти на ринку освітніх послуг, використання сучасних інформаційних та управлінських технологій в освіті та підвищення успішності входження випускників у ринок праці. Розроблений механізм реалізується через врахування уточнених його складових: мети, цільових орієнтирів, специфічних принципів формування, функціональних взаємозв'язків між суб'єктами управління (держава, ринок освітніх послуг, ринок праці, університет, випускник), зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на формування конкурентоспроможності університету.

У роботі сформовано науково-методичні засади обґрунтування системи напрямів та заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності

університету на ринку освітніх послуг, яка базується на модернізації університетського менеджменту, залученні потенціалу взаємодії бізнес-структур, держави та органів місцевого самоврядування на основі балансу інтересів, інтеграції університету у світовий освітній простір; впровадження результату дозволить вдосконалити нормативно-правову базу щодо регламентації діяльності закладів вищої освіти, сформувати ефективну систему опанування здобувачами вищої освіти затребуваних роботодавцем компетентностей, своєчасно оновлювати й розвивати механізми та інструменти виявлення поточних і перспективних потреб ринку праці, що має забезпечити високий рівень конкурентоспроможності університету та можливостей для його інноваційного розвитку.

Дисертантом запропоновано науково-методичне забезпечення розробки стратегії подолання ризиків діяльності університету, яке включає наступні етапи: ідентифікація ризиків діяльності університету (виявлення, оцінка ймовірності, прогнозування наслідків), вибір методів управління ризиками (аналіз альтернативних методів, вибір оптимальних), розробка стратегії управління ризиками та їх подолання (на основі відібраних методів плануються заходи для зниження ймовірності ризиків і скорочення їх негативних наслідків), реалізація розробленої стратегії, оцінка результатів управління ризиками діяльності університету та коригування стратегії; запропонований підхід спрямований на підвищення точності стратегічних задач та створення умов їх досягнення на основі якості ресурсного забезпечення, релевантності управлінських інструментів планування та контролінгу в системі освіти.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення і висновки, наведені в дисертаційній роботі, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, впровадження яких сприятиме реалізації запропонованих напрямів підвищення конкурентоспроможності університету на ринку освітніх послуг.

Ключові слова: конкурентоспроможність університету, управління конкурентоспроможністю університету, ринок освітніх послуг, освітня послуга, конкурентне середовище, просування освітніх послуг університету, ризики діяльності суб'єктів ринку освітніх послуг, стратегія подолання ризиків, механізм управління конкурентоспроможністю, інструменти управління конкурентоспроможністю, напрями підвищення рівня конкурентоспроможності.

SUMMARY

Kobidze N.N. Management of university competitiveness in the market of educational services. – Qualification research paper as a manuscript.

Thesis for a PhD Degree by Field of study 07 «Management and Administration» by Program Subject Area 073 «Management». – Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

The thesis is devoted to the substantiation and development of theoretical and methodological support, scientific and methodological bases and practical recommendations for managing the competitiveness of the university in the market of educational services.

The study sets and solves tasks: clarifies the conceptual and categorical apparatus of the study of the university's competitiveness in the educational services market; essence, factors, principles and risks of university's competitiveness management are determined. There are systematized scientific approaches to determining the characteristics of the educational services market as a competitive environment for the functioning of the university. The peculiarities of the development of the educational services market of Ukraine are investigated. The influence of the competitive environment on the functioning of a modern university is analyzed. It is made an assessment of the competitiveness of the university in the educational services market. The mechanism of university's competitiveness management in the educational services market is developed. Recommendations for improving the methods of promoting educational services of the university and proposals for the development of a strategy for overcoming the risks of the university are substantiated.

The scientific novelty of the obtained results lies in the deepening of theoretical and methodological provisions and the development of scientific and practical recommendations for managing the competitiveness of the university in the educational services market.

The author has improved the conceptual and categorical apparatus of research of problems of university's competitiveness management on the basis of substantiation of author's definitions of basic concepts. The university's competitiveness is defined as its ability to adapt to changing competition conditions in a particular market segment by improving the economic efficiency of its activities (internal economic competitiveness) and a high degree of customer demand for graduates and certain university services (educational, scientific), which for quality and cost characteristics are more attractive than the educational products of competitors (external social competitiveness). University's competitiveness management is seen as influencing one's own competitive advantages to achieve the best market position. Competitive advantages are concentrated in the financial and economic, personnel, marketing, infrastructure and socio-political spheres and are determined by the quality of educational services. Risks of educational services market participants are defined as a set of potentially threatening circumstances that can lead to adverse organizational and socio-economic consequences, material and reputational losses for educational services market entities (state, higher education institution, individual, household, employers).

The thesis systematizes and meaningfully concretizes the classification of risks of the university by the characteristics: causes, types of activity, market educational services participants, external and internal factors, primary and secondary characteristics. The use of this classification creates the preconditions for the identification of potentially threatening areas, allows to identify the place of each type of risk in the activities of the educational services market and focus on their managerial influence. The approach is tested at the stage of substantiation of strategy and tactics of activity of subjects of the educational services market.

It is determined that the main actors in the market of educational services are: educators (consumers / customers); households (customers); universities (performers / competitors); entities that shape market demand at the global and local levels (customers / partners); public organizations, foundations, associations (partners); state, governing bodies (customer, partner, guarantor of quality);

institutions of non-formal and corporate education (partners, performers, competitors). It is established that the degree of development of the educational services market of the university can be assessed by the level of development of the competitive environment and infrastructure.

The study provides a comprehensive assessment of the values and motives of the state, university, graduates and employers as subjects of the of educational services and the labor markets, which allows to identify and assess contradictory processes in the formation and management of university competitiveness, to determine the relevance of professional trajectories. and expectations of labor market demand graduates and employers.

It was found that with the development of globalization and internationalization of the economy and business, higher education faces new goals - the training of professionals capable of working effectively in a changing global market. It is proved that the development of creative class and innovative economy involves changes in the perception of most phenomena and attitudes to learning. Today, the function of the education system in Ukraine is to provide a certain range of knowledge and mastery of certain skills and abilities. Equally important is the formation of a general attitude to the learning process and its perception as a mandatory part of the constant development of personality. This raises the question of the need to revise approaches to learning, replacing its classic forms with modern virtual and interactive.

It is established that the analysis of world indices and ratings on the level and quality of higher education in Ukraine shows a twofold picture. Based on data on some of Ukraine's positions on, for example, the share of the population with or receiving higher education, up to 50 countries with the world's strongest higher education systems, it can be concluded that the country has a fairly high level of higher education. At the same time, in the leading world rankings of universities there are only a few Ukrainian institutions in low positions.

The analysis allowed to propose a set of criteria for assessing the level of competitiveness of the university in the market of educational services, which

generally characterize the expectations of providers and consumers of educational services. Qualitative measurement involves assessing the specific features of educational services and research activities of the university, the professional competence of graduates, which together determines the university's ability to respond flexibly and quickly to environmental challenges (economic, social, political, environmental, technological, legal and other changes).

Based on the study, a mechanism for managing the competitiveness of the university in the educational services market, which is characterized by a set of organizational, legal and socio-economic forms, principles, factors influencing the process of managing the competitiveness of the university to improve the entry of graduates into the labor market, ensuring the competitive advantages of higher education institutions in the educational services market, application of modern information and management technologies in education. The developed mechanism is realized based on use of the specified components: purpose, targets, methodical principles of formation of system, functional communications between subjects of interaction (state, market of educational services, labor market, university, graduate), external and internal factors of influence on formation university's competitiveness.

The scientific and methodical bases of substantiation of the system of directions and measures directed on increase of university's competitiveness in the educational services market which is based on modernization of university's management, attraction of potential of interaction of business structures, the state and local governments on the basis of balance of interests, integration of university in the world educational space are formed. The implementation of the result will improve the legal framework for regulating the activities of higher education institutions, form an effective system for mastering higher education competencies required by the employer, timely update and develop mechanisms and tools to identify current and future labor market needs, which should ensure a high level of competitiveness. for its innovative development.

The thesis offers scientific and methodological support for developing a strategy for overcoming the risks of the university, which includes: identification of risks of the university (detection, assessment, probability, forecasting consequences), choice of risk management methods (analysis of alternative methods, selection of optimal), risk management strategy and overcoming them (based on the selected methods, measures are planned to reduce the likelihood of risks and their negative consequences), implementation of the developed strategy, evaluation of the results of risk management of the university and adjustment of the strategy; the proposed approach is aimed at improving the accuracy of strategic objectives and creating conditions for their achievement based on the quality of resource provision, the relevance of management tools for planning and controlling in the education system.

The practical significance of the results is that the main provisions and conclusions presented in the thesis are brought to the level of methodological developments and practical recommendations, the implementation of which will contribute to the implementation of the proposed areas of competitiveness of the university in the market of educational services.

Keywords: university's competitiveness, university's competitiveness management, educational services market, educational service, competitive environment, promotion of university educational services, risks of educational services market entities, risk management strategy, competitiveness management mechanism, competitiveness management tools, competitiveness improvement directions.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, що входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу

1. Kobidze N. Approaches to typologization of risks of higher education institution activity as an educational services market actor. *European Journal of Economics and Management*. 2021. V. 7, Iss. 3. P. 9-14 (0,56 д.а.).

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

2. Кобідзе Н.Н., Сидорова А.В. Особливості послуг вищої освіти в новій економіці. *Економіка і організація управління*. 2019. №4 (36). С. 40-47 (0,70 д.а. / 0,35 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні особливостей освітніх послуг в умовах нової економіки.*

3. Кобідзе Н.Н., Якимова Н.С. Механізм підвищення конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці в новій економіці. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2019. №3 (59). С. 44–50 (0,68 д.а. / 0,34 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у розробці механізму підвищення конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці в новій економіці.*

4. Кобідзе Н.Н., Якимова Н.С., Томчук О.В. Освітня траєкторія людини в ХХІ столітті: вплив поведінкових чинників. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил*. 2020. №25. С. 147–152 (*Index Copernicus та інші*) (0,57 д.а. / 0,19 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у визначенні впливу поведінкових чинників на освітню траєкторію людини в ХХІ столітті та дослідженні сучасних трендів ринку онлайн-освіти.*

5. Кобідзе Н.Н. Механізм управління конкурентоспроможністю університету на ринку освітніх послуг. *Економіка та суспільство*. 2021. №31. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/705> (*Index Copernicus та інші*) (0,65 д.а.).

Публікації за матеріалами конференцій

6. Кобідзе Н.Н., Якімова Н.С. Особливості взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг в новій економіці. *Стратегічні пріоритети трансформації економіки в умовах цифровізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Національний університет «Запорізька політехніка»*. 29–30 жовтня 2019 р., м. Запоріжжя. Запоріжжя: ФОП Мокшанов В. В., 2019. С. 279–281 (0,18 д.а. / 0,1 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні особливостей взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг в новій економіці.*

7. Кобідзе Н.Н. Специфіка SMM-просування послуг українських ЗВО. *Проблеми формування та реалізації регіональної економіки: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Запоріжжя, 26 грудня 2020 р. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2020. С. 42-46 (0,3 д.а.).

8. Кобідзе Н.Н., Вронська С.О. Університетське середовище XXI століття: очікування ринку та питання якості. *Актуальні проблеми функціонування господарської системи України: матеріали XXVIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених*, м. Львів, 14 травня 2021 р. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/Program_XXVIII_MNKSAMU_2021.pdf (0,18 д.а. / 0,1 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні університетського середовища у напрямі визначення його якості.*

9. Кобідзе Н.Н. Аналіз ризиків суб'єктів ринку освітніх послуг. *Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Одеса, 3-4 червня 2021 р. Одеса, 2021. С. 20-22 (0,18 д.а.).